
Elmedin MURATBEGOVIĆ¹

**Operativno taktički značaj pravilnog utvrđivanja i
dokazivanja alibija²**

**Operational Tactical Significance Of Proper
Establishment And Demonstration Of Alibi**

Sažetak

Članak obrađuje problematiku aktivnosti organa unutrašnjih poslova u predkrivičnom postupku sa posebnim osvrtom na operativno taktički značaj pravilnog utvrđivanja i dokazivanja alibija kao, u sistemu dokaza, vrlo bitnom personalnom dokazu. Razmatranja su upućena prvenstveno na kriminalistički i krivičnoprocesni značaj alibija s obzirom na njegovo značenje u operativno-taktičkom i krivičnom postupku, odnosno na ponuđeni alibi kao dokaz ili pretpostavku nevinosti. Obradena je problematika alibija kroz opšte-teoretski pristup; navedene su određene teoretske dileme i pokušaji preciznog određenja datog pojma kao i njegove praktične primjene u kriminalističkim i krivičnoprocesnim radnjama organa gonjenja.

Uvod

Otkrivanje izvršilaca, tragova i predmeta krivičnih djela, te prikupljanje prethodnih obavještenja je značajna djelatnost organa unutrašnjih poslova i predstavlja jedan od neophodnih uslova za vođenje krivičnog postupka. Stupanjem na snagu novog Zakona u krivičnom postupku u Federaciji Bosne i Hercegovine, operativni radnici organa unutrašnjih

¹ Asistent na Fakultetu kriminalističkih nauka u Sarajevu

² Članak predstavlja izvod iz seminarskog rada pod istim naslovom u okviru Nastavno-naučne oblasti "Teorijska i primjenjena kriminalistika", postdiplomskog studija Fakulteta kriminalističkih nauka Univerziteta u Sarajevu

poslova se susreću sa sve težim i zahtjevnijim modusima rješavanja krivičnih predmeta. Imajući u vidu stalan razvoj društva, pa, što ne reći, i pomalo dezorganizovanu društvenu strukturu kao prateći element postratnog perioda u Bosni i Hercegovini s jedne, te humanizacije postupka prema delinkventima, s druge strane, normalno je očekivati širi spektar potrebnih aktivnosti organa unutrašnjih poslova. Ovdje prvenstveno mislimo na njihovu operativno-taktičku djelatnost.

Iako, procesno neregulisana, *operativno-taktička djelatnost*³ ima presudni značaj za otkrivanje krivičnih djela i njihovih izvršilaca. Operativno-taktička djelatnost stavljena je u dužnost preventivno organima unutrašnjih poslova (u daljnjem tekstu OUP), što je i u skladu sa njihovom organizacijom i zadacima, te resursima kojima taj organ raspolaže u cilju zaštite života ljudi i njihove imovine, prava i sloboda, javnog reda i mira te društvenog uređenja. Ova, kriminalističko-operativna djelatnost se sastoji od:

- *Poduzimanja adekvatnih mjera za otkrivanje krivičnih djela, uočavanja i fiksiranja tragova i predmeta u vezi s njima*
- *Preduzimanja mjera za pronalazak izvršilaca krivičnih djela i sprječavanje njihovog bjekstva i skrivanja, kao i njihovo pronalaženje i hvatanje*
- *Intenzivnog angažovanja na prikupljanju svih oblika informacija i njihovoj obradi, koje će kasnije biti upotrijebljene tokom operativne obrade (izuzetno i u krivičnom postupku).*⁴

Osnovni razlog preduzimanja operativno-taktičkih mjera, kao i istražnih radnji od strane OUP-va, predstavlja pronalaženje, otkrivanje i obezbjeđenje potencijalnih dokaza radi uspješnog vođenja krivičnog

³ Riječ je o sistemu operativno-taktičkih mjera i radnji, kao i hitnih istražnih radnji prvog zahvata koje policija preduzima u procesu traganja za krivičnim djelima i njihovim počiniteljima u tzv "izvanprocesnoj sferi". Riječ je o pronalaženju latentnih i potencijalnih informacija i njihovom dešifriranju od strane kriminalista. Područje ove "otkrivačke" djelatnosti policije je krivični događaj ili krivično djelo, ako je od početka očito da se radi o krivičnom djelu. Cilj ove djelatnosti je prerastanje "osnova sumnje" u "osnovanu sumnju", osim u slučajevima kada ova prethodna postoji od početka. Ova djelatnost policije započinje postojanjem "osnova sumnje" (može se raditi i o višem obliku sumnje) u vidu indicijalnih orijentacijsko-eliminacijskih indicija koje su u funkciji pokretanja predkrivičnog postupka organa unutrašnjih poslova. Ovaj postupak se sadržajno sastoji od dviju djelatnosti koje nazivamo: kriminalističkom kontrolom (opštom i posebnom) i kriminalističkom obradom. Otkrivačka djelatnost OUP-va, naročito operativno-taktička u osnovi je određena slijedećim elementima: (1) karakterom početne situacije; (2) pravilima kriminalistike koja se moraju primijeniti u svakom konkretnom slučaju; (3) odredbama ZKP-a i drugim zakonskim i podzakonskim odredbama; (D. Modly, *Priručni kriminalistički leksikon, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo 1998*)

⁴ Krivokapić, V, *Kriminalistika taktika 2*, Beograd, 1995, str 13-18

postupka. Cilj pronalaženja, otkrivanja i obezbjeđenja dokaza je *utvrđivanje fragmenata stvarnosti krivičnog događaja* kako bismo utvrdili istinu u krivičnom postupku. Savremene dokazne teorije razlikuju kriminalistička i zakonska pravila dokazivanja. Dokazi, u faktičkom i pravnom smislu, predstavljaju osnovu za rasvjetljavanje krivičnog djela i otkrivanje nepoznatog učinioca kao i osnovu za odlučivanje u krivičnom postupku. Danas je općeprihvatljiva i najčešće upotrebljavana podjela na *materijalne (stvarne) i lične (personalne) dokaze*. Ova podjela nastala je prvenstveno prema prirodi izvora iz kojeg dokazi *potiču*.

Pod *materijalnim dokazima*, većina autora podrazumijeva sve predmete i tragove krivičnog djela (u vezi sa krivičnim djelom) do kojih se dolazi u toku obavljanja operativno-taktičkih i istražnih radnji. Za razliku od materijalnih, *personalni dokazi* nastaju kao rezultat ispitivanja okrivljenog, saslušanja svjedoka, suočenja, prepoznavanja, tačnije vršenjem pojedinih istražnih radnji. Kao takvi, predstavljaju neposredna ili posredna saznanja svjedoka, okrivljenog ili vještaka o određenim, za krivični postupak, relevantnim činjenicama.

Otkrivanje, izvođenje, provjeravanje i ocjena dokaza je veoma složen i obiman postupak koji zahtijeva iskustvo, znanje, snalažljivost i operativnost. Naročito buran razvoj prirodnih i tehničkih nauka, otvara vrata sve većoj primjeni materijalnih dokaza u krivičnom postupku. Današnje tendencije su usmjerene na tehničko-tehnološka dostignuća i njihovu aplikaciju u praktičnom životu. Shodno tome, nisu rijetke konstatacije među kriminolozima, kriminalistima da dolazi *vrijeme sumraka* dokazima nastalim izjavama svjedoka ili osumnjičenih. Ovakvim vrednovanjem materijalnih dokaza započinje osporavanje vrijednosti personalnih dokaza.

Međutim, unutar složene sfere dokazivanja u krivičnom postupku ne smijemo ništa odbaciti što bi moglo doprinijeti razotkrivanju krivičnog djela. Ponekad, prilikom obavljanja razgovora ili ispitivanja lica, radi prikupljanja personalnih dokaza, osumnjičeni, u nastojanju da dokaže svoju nevinost, tvrdi ili dokazuje da je u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio na nekom drugom mjestu, odnosno da tada, u to vrijeme, po prirodi stvari nije mogao da bude prisutan na mjestu izvršenja, tj nije mogao učiniti krivično djelo koje mu se stavlja na teret. Pošto se najčešće radi o tzv odbrambenom dokazu, osumnjičeni, u tom slučaju navodi različite dokaze, kako personalne tako i materijalne.

Upravo ovo prethodno navedeno utvrđivanje značajnih elemenata predstavlja polaznu osnovu na kojoj se gradi jedan vrlo važan lični dokaz

koji nazivamo ALIBI. Ovaj personalni dokaz u najboljem svjetlu potvrđuje važnost i vrijednost dimenzija ukupnog procesa utvrđivanja materijalne istine

Teorijske postavke i problematika utvrđivanja alibija

Pod pojmom ALIBI u kriminalistici se smatra *sui-generis dokaz nevinosti neke osobe, koji se sastoji u tome da se utvrđuje da je određena osoba (za koju sumnjamo da je učinila krivično djelo), u vrijeme kada je krivično djelo učinjeno bila na "drugom mjestu", a ne na mjestu izvršenja krivičnog djela. Istinito utvrđen alibi je NEOBORIV DOKAZ da određena osoba nije počinitelj krivičnog djela, dok, s druge strane, lažan, ili , u najmanju ruku sumnjiv, alibi nije čvrst dokaz da je osumnjičeni i stvarni izvršilac krivičnog djela koje mu se stavlja na teret.*⁵ U doslovnom prevodu na bosanski jezik, latinski izraz EXCEPTIO ALIBI SEU DIVERSAE UBICATIONIS označava prisustvo nekom drugom mjestu, negdje drugdje, van mjesta gdje je izvršeno krivično djelo u vrijeme kada je ono izvršeno.

Prema ovoj (izvornoj) tvrdnji vidimo da ALIBI predstavlja pokušaj osumnjičene osobe⁶ da dokaže da je u času izvršenja krivičnog djela bila na drugom mjestu i samim tim nije bila u mogućnosti učiniti djelo koje joj se stavlja na teret.⁷ Utvrđivanje ovih okolnosti nazivamo "utvrđivanjem alibija". Vidimo da ALIBI predstavlja prirodnu i potpuno zakonitu formu zaštite istinski nevinog čovjeka; Neki teoretičari, alibi smatraju "nedvosmislenim iskazom, postojanom samo u trajanju, dok vremenski traje njegovo provjeravanje, dok nakon detaljnije provjere on postaje novoformirani dokaz i ne predstavlja alibi u svom izvornom obliku."⁸

Svako od ovih shvatanja alibija nesumnjivo se može svesti pod jedinstveno kriminalističko-krivičnoprocesno stanovište. Kao krivičnoprocesni termin, alibi dugo egzistira u krivičnoprocesnoj praksi. Vrlo često je bio korišten kao *prigovor optužbi* u odnosu na određenu osobu, u vezi sa izvršenim krivičnim djelom. Radi se o postojanom i vrlo često upotrebljavanom pojmu, kako u krivičnoprocesnoj praksi tako i u svakodnevnom

⁵ D Modly, Kriminalistički leksikon, FKN Sarajevo, 1998

⁶ Osumnjičeni (persumptivni okrivljenik) je svaka osoba koja prema raspoloživim orijentacijsko-eliminacijkim indicijama dolazi u obzir kao izvršilac krivičnog djela. Riječ je o licima u odnosu na koja se s razlogom sumnja da su izvršila krivično djelo na temelju osnova sumnje ili nekog jačeg stepena sumnje u predkrivičnom postupku. Riječ je o pretpostavljenom, potencijalnom okrivljeniku (okrivljenom); (D. Modly, Priručni kriminalistički leksikon, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo 1998)

⁷ T Marković, Savremena tehnika istraživanja krivičnih djela, Zagreb 1977, str 447 - 449

⁸ W Erlich, Kriminalistik, 8/66, Hamburg

vokabularu. Važno je napomenuti da ALIBI dokazuje prvenstveno odsustvo nekog lica, sa određenog mjesta u određeno vrijeme, te njegovo prisustvo na drugom mjestu. Ovakva, preciznija konstatacija najpotpunije pokazuje put koji treba slijediti u procesu prikupljanja informacija.

Fizički boravak (prisutnost) na licu mjesta krivičnog djela, nesumnjivo je jedna od osnovnih orijentaciono-eliminacijskih indicija i kao takvu moguće ju je ustanoviti na osnovu: *iskaza svjedoka, tragova i stvari ostavljenih na mjestu izvršenja krivičnog djela ili odnijetih sa tog mjesta te priznanja izvršioca ...*⁹ Ovakva činjenica, predstavljena u *indiciji prisutnosti na licu mjesta* uzima se kao istinita samo u slučaju kada se sa sigurnošću može utvrditi da je data osoba (ili više njih) bila na mjestu izvršenja određenog krivičnog djela i to: *neposredno prije izvršenja tog djela (ANTE DELICTUM), u vrijeme izvršenja tog djela (TEMPORE DELICTI) ili neposredno poslije izvršenja tog krivičnog djela (POST DELICTUM)* Dokazana prisutnost na licu mjesta u kritično vrijeme (navedeno kroz opisane faze), čini osobu sumnjivom, zbog postojanja faktičke mogućnosti da ja izvršilac krivičnog djela. U svakom slučaju svaki iskusni kriminalistički istražitelj bi trebao obavezno tražiti objašnjenje za tu prisutnost i naravno temeljito ga provjeriti. Međutim, u većini slučajeva "indicija o prisutnosti" dokazuje krivicu samo posrednim putem, tačnije preko objašnjenja koja daje osumnjičeni. Na osnovu do sada izrečenog možemo zaključiti da alibi predstavlja, ništa drugo do, INDICIJU O NEVINOSTI OSUMNJIČENOG i ima za cilj da ospori činjenicu da je data osoba bila na mjestu izvršenja krivičnog djela u vrijeme njegovog izvršenja.

Danas postoji nekoliko, vrlo srodnih podjela alibija, od kojih ćemo pokušati navesti neke od njih. Prva, u nizu podjela, izvršena je na osnovu evidentiranja osumnjičenog/okrivljenog na određenom mjestu u vrijeme izvršenja krivičnog djela. S tog aspekta razlikujemo POZITIVAN i NEGATIVAN ALIBI.

Pozitivan alibi (pozitivna činjenica), nesumnjivo predstavlja tzv NEPOSREDNI DOKAZ. On postoji u slučajevima kada se provjeravanje vrši u odnosu na prisustvo pretpostavljenog izvršioca krivičnog djela na određenom mjestu. Provjeravanjem se utvrđuje da li je osumnjičeni, u vrijeme izvršenja krivičnog djela, zaista bio na tom mjestu. Ovaj tzv neposredni dokaz najčešće se provjerava i naravno dokazuje pomoću MATERIJALNIH i LIČNIH dokaza (npr izjave svjedoka da su u određeno vrijeme vidjeli osobu na sasvim drugom mjestu..... itd..). Ovakav,

⁹ V. Vodinec, Kriminalistika, str 67

potvrđen alibi, predstavlja apsolutnu INDICIJU ODSUTNOSTI SA LICA MJESTA u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Pozitivan alibi, pozitivna činjenica predstavlja ustvari NEGATIVAN DOKAZ, jer se njime utvrđuje odsustvo osumnjičene osobe sa mjesta krivičnog djela.

Negativan alibi (negativna činjenica) postoji kada je utvrđeno da osumnjičeni/okrivljeni, u vrijeme izvršenja krivičnog djela, nije bio na "licu mjesta", ali nije utvrđeno gdje se tačno u to vrijeme nalazio. U slučaju negativnog alibija govorimo o *alibiju kao dokazu sa slabijom dokaznom snagom*, sve do trenutka dok se ne isključi mogućnost da je data osoba ipak bila na licu mjesta u kritičnom momentu. (*npr dobro skrivena i daleko od vidokruga svjedoka*). U oba pomenuta slučaja dokazuje se odsutnost sa lica mjesta, s tim što se ona u prvom slučaju potkrepljuje prisustvom na drugom mjestu. Druga podjela mogla bi se izvesti s obzirom na to da li su provjerom alibija potvrđene ili osporene činjenice koje je okrivljeni iznio u svoju odbranu. S ovog stanovišta gledano, alibi dijelimo na ISTINITI i NEISTINITI (LAŽNI). Razlika među ovim pojmovima se utvrđuje prilikom provjere činjenica i okolnosti na koje se poziva lice koje se "poziva na alibi" ili nadležni organi do toga dolaze na vlastitu inicijativu. Kada se nesumnjivo utvrdi da je lice koje se poziva na alibi u kritično vrijeme bilo na mjestu kriminalnog događaja i da, pored toga, daje lažan alibi, u tom slučaju vrijednost indicije se povećava, te u kombinaciji sa drugim dokazima upotpunjuje i potkrepljuje dokazni materijal.

Katkada se događa da osoba osumnjičena za više krivičnih djela ponudi alibi za svako od djela za koje se tereti ili samo za pojedine segmente ovakvog *složenog delikta*. S ovog aspekta alibi dijelimo na POTPUNI i DJELOMIČNI.

Podjela alibija u odnosu na status osoba koje su predmet naših operativnih ili istražnih radnji djelimo na : ALIBI OSUMNJIČENIH ILI OKRIVLJENIH LICA. Ovakva podjela ni u kom slučaju nije sporna i predstavlja također tzv. notornu činjenicu obzirom na značenja datih termina. Osumnjičenu osobu ("osobe protiv kojih govore osnovi sumnje"), koji je dokazao svoj alibi ne treba samim tim smatrati nevinim u toj krivičnoj stvari, jer on/a može još uvijek da dođe u obzir kao podstrekač, pomagač ili prikrivač.

U sudskoj praksi su zabilježeni i slučajevi utvrđivanja alibija i u odnosu na SVJEDOKA. Pošto je sam čin svjedočenja postavljen kao dužnost lica koje se poziva da da izjavu o krivičnoj stvari (da svjedoči), podrazumijeva se da je takvo lice dužno odazvati se pozivu i dati iskaz pred sudom. Može

se desiti da svjedok opovrgne činjenicu da se nalazio u to vrijeme na mjestu krivičnog događaja, te da dokaže da je bio prisutan na drugom mjestu (ponudi alibi). Ponekad i okrivljeni kao i ostali svjedoci tvrde da je određeni svjedok bio prisutan na mjestu krivičnog djela u vrijeme njegovog izvršenja. Ako svjedok dokaže svoje odsustvo sa mjesta izvršenja krivičnog djela, u to "kritično" vrijeme, onda ga naravno ni sud ne može kazniti za tzv *uskraćivanje iskaza pred sudom*. U ovom slučaju govorimo o **POZITIVNOM ALIBIJU SVJEDOKA**.

Još jedna u nizu podjela odnosila bi se na klasifikaciju alibija s obzirom na njegovo javljanje u *predkrivičnom ili krivičnom postupku*. Organi unutrašnjih poslova u predkrivičnom postupku, ako za to imaju dovoljno indicija i ako postoji dovoljan stepen osnovane sumnje, svakako provjeravaju alibi osumnjičenih osoba. Međutim, dešava se da okrivljeni tek pred sudskim vijećem ponudi svoj alibi ili to čak rade svjedoci. U takvim slučajevima istražni sudija ili vijeće moraju provjeriti alibi koji se nudi. Krivična praksa poznaje slučajeve gdje se alibi nudio čak i u fazi pravnih lijekova ali naravno ona je nešto rjeđa u odnosu na prethodna dva slučaja.

Slijedeća podjela alibija izvršena je u odnosu na **RADNJU IZVRŠENJA** i u odnosu na **POSLJEDICU** krivičnog djela. Naime, mjesto izvršenja krivičnog djela određeno je kao (KZFBIBH) mjesto gdje je učinilac radio ili bio dužan da radi kao i mjesto gdje je posljedica nastupila ili je trebalo da nastupi. Za razliku od mjesta izvršenja krivičnog djela, vrijeme izvršenja krivičnog djela je vrijeme kad je učinilac radio ili bio dužan da radi, bez obzira na vrijeme nastupanja posljedice. Na prvi pogled izgleda da imamo tzv "disproporciju stvari", ali je suština stvari u **RADNJI** i **VREMENU RADNJE**, **POGOTOVO** kod distancionih krivičnih djela kod kojih mjesto i vrijeme izvršenja imaju razmak radnje od posljedice. U praksi je moguće postaviti pitanje utvrđivanja alibija u odnosu na **RADNJU** i **VRIJEME RADNJE** dok je alibi u donosu na mjesto i vrijeme posljedice, u suštini , perifernog značaja.

Utvrđivanje alibija dolazi u obzir kod svih krivičnih djela izvršenih činjenjem. Kod krivičnih djela koja se čine nečinjenjem, alibi nema praktičnog značaja, jer ako je neko izvršio krivično djelo time što je propustio određeno činjenje, na koje je bio dužan, sasvim je bez značaja gdje se on u vrijeme propuštanja dužnog činjenja nalazio, tj da li se nalazio na mjestu gdje je radnju trebalo izvršiti ili na nekom drugom mjestu.

Vrlo interesantna klasifikacija, vrijedna pomena, je i na alibi koji nude drugi subjekti u krivičnom postupku prema okrivljenom i svjedoku. Ovakva praksa dešavala se u okviru sudske prakse u slučajevima kada ove dvije kategorije, iz neznanih razloga, nisu nudile alibi a mogle su to učiniti. U takvim slučajevima alibi mogu ponuditi i druga lica u svojstvu (npr) svjedoka. Ovakvi primjeri su naravno dosta rijetki ali i samo postojanje istih, dovoljan je razlog da ih navedemo u klasifikaciji.

Alibi u svjetlu mjesta i vremena izvršenja krivičnog djela

Za precizno, valjano i profesionalno utvrđivanje alibija, od neprocjenjive važnosti je i precizno određenje vremena i mjesta izvršenja krivičnog djela koje se *stavlja na teret*. Radnja izvršenja određenog krivičnog djela, zavisno od njegove prirode i specifičnosti svakog pojedinačnog slučaja, može da traje kraće ili duže vrijeme. Sa aspekta utvrđivanja alibija, neophodno je registrovati cijeli tok radnje izvršenja, tačnije onoliko koliko je ona u stvarnosti i trajala. Ako je u pitanju slučaj preduzimanja više radnji (višeaktna krivična djela) ili se radi o tzv "složenom krivičnom djelu" (produženo ili kolektivno krivično djelo), relevantno je utvrditi alibi za vrijeme vršenja svih radnji koje ulaze u opis datog krivičnog djela. Vrijeme izvršenja krivičnog djela uvijek treba utvrditi tačno i precizno, mada često imamo slučajeve kada se ono može samo RELATIVNO ODREDITI. U takvim slučajevima, alibi se neminovno veže za cijeli (širi) interval koji je zasigurno duži nego samo vrijeme, stvarno potrebno, za vršenja krivičnog djela. Ovakav alibi se, naravno, dokazuje za cijeli ovaj interval kao i za svaki djelić vremena unutar ovog intervala. Interesantna i vrlo bitna činjenica je da nastupanje posljedice nije bitno s aspekta utvrđivanja alibija, što dodatno daje sliku o ovom fenomenu i složenosti procesa njegovog utvrđivanja.

Utvrđivanje mjesta izvršenja krivičnog djela je naročito važno za cjelokupan proces provjeravanja alibija. Naime, ukoliko nije moguće odrediti mjesto izvršenja krivičnog djela NIJE MOGUĆE NI PROVJERITI ALIBI. Za utvrđivanje alibija možemo zaključiti, relevantna su mjesta vršenja RADNJE krivičnog djela, dok je mjesto nastupanja posljedice , u većini slučajeva, irelevantno. U slučaju da nismo u mogućnosti tačno identificirati lokaciju tj. mjesto izvršenja krivičnog djela, pokušavamo odrediti širi prostor na kome je djelo počinjeno. U takvim slučajevima neophodno je utvrditi i dokazati alibi za cjelokupno, markirano područje u precizno utvrđenim vremenskim intervalima. Bitno je napomenuti, da je kod utvrđivanja alibija, s aspekta mjesta i vremena počinjenja krivičnog djela, katkad potrebno ocijeniti, ne samo prisustvo osumnjičenog na tom mjestu, već i dinamiku njegovog kretanja tj. mogućnost da bude prisutan

na licu mjesta i da se sa njega udalji. Mjesto izvršenja krivičnog djela, sa kriminalističkog stanovišta, je vrlo važno jer predstavlja izvjesnu *bazu relevantnih, živih podataka*. Ovdje mislimo na podatke o izvršenju i postojanju krivičnog djela kao i o nastalim posljedicama krivičnog djela, čije rasvjetljavanje planiramo.

Pravni osnov provjeravanja alibija

Analizirajući alibi kao *neposredan dokaz ili indiciju nevinosti*, možemo zaključiti da se alibi (de facto) uvijek javlja kao protiv-dokaz u sistemu dokazivanja, bez obzira na to da li se njime dokazuje nečija nevinost ili se pokušava izbjeći krivična odgovornost. Pošto se radi o jednoj vrsti iskaza osumnjičenog, kojim se poriče izvršenje djela i u tom smislu se neminovno iznose činjenice i okolnosti u vezi sa krivičnim djelom (dokazi), time se stvara obaveza nadležnih organa, kojima se *nudi alibi*, da isti i provjere. Kriminalistička i krivičnoprocesna praksa poznaju dva fenomenološka vida alibija kao i dva načina dokazivanja činjenica u vezi alibija. Radi se o POZITIVNIM i NEGATIVNIM činjenicama. Suština alibija je, sa gledišta osumnjičenog, da njime opovrgne tvrdnju, odnosno okrivljenog da opovrgne optužbu da je izvršio određeno krivično djelo, jer je u vrijeme izvršenja krivičnog djela bio na nekom drugom mjestu. Sa gledišta nadležnog tužioca alibi osumnjičenog/okrivljenog je znak da mora sa svoje strane učiniti sve da dokaže osnovanost optužbe. Sa gledišta suda, alibi je prvenstveno iskaz okrivljenog u vidu poricanja optužbe koji može prerasti u dokaz. Njegovo prerastanje u dokaz prvenstveno zavisi od relevantnosti prikupljenih činjenica u sistemu dokaznog postupka, da uz pomoć drugih dokaza potvrdi ili opovrgne iskaz okrivljenog da nije mogao izvršiti krivično djelo koje mu se stavlja na teret.

Kako krivični postupak ima svoje stadijume i faze tako i vrijednost alibija moramo posmatrati u sklopu tih faza i stadijuma. Razjašnjavanje krivičnih djela, provjeravanje i utvrđivanje alibija provodi se u fazama i to: u predkrivičnom i krivičnom postupku. U predkrivičnom postupku, a u pogledu primjene člana 143. ZKPFBIH, Organi unutrašnjih poslova preduzimaju *operativno-taktičke mjere i radnje*¹⁰ radi bržeg i

¹⁰ Zakon o krivičnom postupku FBiH (čl 143. i 144.) navodi sljedeće mjere i radnje koje preduzima OUP-

va: (ZKPFBIH čl 143. i 144.):

- prikupljanje izvještaja od građana,
- pregled prevoznih sredstava, putnika i prtljaga,
- ograničenje kretanja na određenom prostoru,
- preduzimanje potrebnih mjera u vezi sa utvrđivanjem istovjetnosti osoba i predmeta,
- raspisivanje potrage za osobom i stvarima za kojima se traga,

pravovremenog pronalaska osoba koje treba da pruže svoj alibi, odnosno alibi budućih svjedoka. Dakle, pravni osnov za provjeravanje i utvrđivanje alibija od strane OUP-va u operativno-taktičkom postupku sadržan je u odredbi ZKPFBIH (čl 143. stav 1.), prema kojem su navedeni organi dužni prikupiti sva obavještenja koja bi mogla biti od koristi za uspješno vođenje krivičnog postupka. Osnovni zadatak operativne službe u toku procesa provjere alibija je da sve primljene informacije savjesno provjeri ali i da ih potkrijepi sa ostalim materijalnim ili personalnim dokazima. Organi unutrašnjih poslova (OUP) su od strane nadležnog suda i tužioca ovlašteni da samostalno procjenjuju i utvrđuju podatke prikupljene radi dobijanja potpunog i tačnog činjeničnog stanja u vezi sa izvršenim krivičnim djelom, tj o okolnostima koje su se dešavale prije, u toku i poslije izvršenja krivičnog djela, ukazujući na osobe koje su BILE PRISUTNE radnji izvršenja i koje su bile u faktičkoj mogućnosti da budu izvršioci. U toku faze operativne provjere spornih činjenica, među širim krugom osoba zatečenih na mjestu ili blizu mjesta izvršenja krivičnog djela, vrši se prepoznavanje i identifikacija ,s ciljem da se odmah razjasni: *ko su zadržane osobe; koga predstavljaju; zašto su prisutne baš u to vrijeme tamo gdje su; razlozi njihovog prisustva u blizini mjesta izvršenja krivičnog djela; u kakvoj su vezi ili srodstvu sa ljudima u toj okolini; da li su uopšte obavješteni o krivičnom djelu koje se dogodilo.* Ova operativno taktička mjera je vrlo često primjenjivana od strane OUP i ima za cilj preliminarno isključenje šireg kruga osoba i stvaranje prvih verzija o krivičnom djelu i njegovim počinocima. Ukoliko neki od građana i poslije izvršene metode eliminacije kroz neformalni razgovor posebno ukaže na pojačanu osnovu sumnje da je počinio(la) krivično djelo, smatra se osumnjičenim. Naravno tu postoje i objektivne zakonske "barijere" u cilju zaštite osnovnih ljudskih prava i digniteta osumnjičene osobe navedene u članu 4. ZKPFBIH prema kojem : *"Građanin od koga ovlašteni radnik OUP prikuplja izvještaje koji bi mogli biti korisni za uspješno vođenje krivičnog postupka NIJE DUŽAN dati bilo kakvu izjavu ili odgovoriti na bilo koje pitanje koje mu postavi ovlašteni službenik, osim podataka o svom identitetu, o čemu ga je dužan upoznati ovlašteni službenik OUP-va".*

-
- pregled određenih objekata i prostorija državnih organa, preduzeća i drugih pravnih osoba,
 - pregledanje određene dokumentacije ovih organa, preduzeća i pravnih osoba, u prisustvu odgovorne osobe,
 - upućivanje osobe zatečene na mjestu izvršenja krivičnog djela istražnom sudiji i njeno zadržavanje do dolaska istražnog sudije (do šest sati),
 - fotografisanje i uzimanje otisaka prstiju kao i javno objavljivanje fotografije,
 - druge mjere i radnje;

Ovakav razgovor predstavlja prvu (neformalnu) operativno-taktičku mjeru. Obaveza je OUP-va kod ispitivanja osumnjičene osobe, istoj omogućiti pravo na branioca već prilikom preliminarnog ispitivanja. Naravno ako postoje osnovi sumnje da je počinila krivično djelo koje je predmet kriminalističke obrade. Operativni radnik OUP-va (kriminalističke službe) samostalno, u navedenom *ambijentu* procjenjuje vrijednost datog iskaza osumnjičenog i sastavlja službenu zabilješku. Upravo ova zabilješka, sročena po neformalnim pravilima protokola kriminalističkog intervjua, može u kasnijim fazama krivičnog postupka (u skladu sa pravilima dokazivanja i slobodne ocjene dokaza pred sudom) da postane jedna od ključnih vodilja u procesu spoznaje istine. Nakon što su prikupili relevantne podatke i dokaze, OUP podnosi krivičnu prijavu nadležnom tužiocu u kojoj navodi sve činjenice odgovarajuće dokazne vrijednosti, koje će ukazati na to, da je određena osoba mogući izvršilac krivičnog djela. Iz prethodnih dijelova vidimo da alibi predstavlja vrlo značajan dokaz u krivičnom postupku. Dokazan alibi je zasigurno dokaz da osumnjičeni nije izvršilac krivičnog djela za koje se tereti. Obzirom na sve ove činjenice, logično je očekivati da će lica koja nisu počinila krivično djelo, kao i ona koja su stvarni izvršioци, obično isticati (pokušati istaći) svoj alibi. Zbog toga se svaki ponuđeni alibi mora temeljito provjeriti kako bi se pouzdano saznala njegova istinitost.

Taktika provjeravanja alibija

Lica na koja se osumnjičeni najčešće pozivaju su osobe iz njihove najuže okoline: ukućani, prijatelji, rođaci, jer je prirodno očekivati da se čovjek kreće u krugu bliskih osoba. Naravno izjave ovih lica su subjektivne, što uveliko otežava organu koji prikuplja činjenice da dođe do što objektivnijih saznanja. Naš ZKPFBIH (čl 220. – 232.) ističe da je svjedočenje istražna radnja koja se poduzima radi dobijanja obavještenja o krivičnom djelu i učinitelju te o drugim važnim okolnostima. Da bi ispitivanje svjedoka alibija bilo što tačnije, potrebno je razjasniti vremensku orijentaciju svjedoka (dan, sat, pa i veće vremensko razdoblje). Obzirom da se iskazi saslušanih svjedoka najčešće koriste, kako u prethodnom tako i u krivičnom postupku prilikom provjere i dokazivanja alibija, kriminalistička taktika je izradila čitav niz pravila koja se odnose na utvrđivanje i korištenje personalnih dokaza uopšte. Razlog za to leži u činjenici da se kao svjedoci javljaju veoma različite osobe, a njihovi iskazi nerijetko variraju od približno istinitih do potpuno izmišljenih konstrukcija događaja.¹¹

¹¹ Ž Aleksić i Z Milovanović, Leksikon kriminalistike, Beograd 1995

Prilikom obavljenja razgovora (saslušanja svjedoka) uvijek se mora držati *logička nit* i težiti razjašnjenju porijekla uzročnih veza među pojmovima, činjenicama i događanjima. Da bi stvar bila jasnija, nerijetko se istražitelj kritički mora osvrnuti i na "uspješnu eksplikaciju svjedoka" i zapitati se odakle su svi ti navodi alibija poznati svjedoku. Ovakav slučaj je posebno interesantan u slučajevima kada svjedok sa sigurnošću tvrdi da je osumnjičeni *TEMPORE DELICTI* bio na određenom mjestu. Ukoliko, međutim, svjedoci potvrđuju da su osumnjičenog vidjeli na sasvim drugom mjestu, nepohodno je obratiti pažnju na tzv "namjernu simulaciju" osumnjičenog, pri čemu je neophodno razjasniti da li se njihovo svjedočenje o alibiju proteže na čitavo kritično vremensko razdoblje ili na djelić tog, kritičnog događaja. Vrlo je važno utvrditi u kakvom je odnosu svjedok prema određenom događaju, tj. da li je i u kojoj mjeri zainteresovan da skrene istragu sa ukazanih tragova. Motiv za davanje lažnog iskaza može biti različit i najčeće je stimulisan: željom za ostvarenjem neke materijalne dobiti, željom za osvetom prema nekom, strahom, prijetnjom i prinudom sa nečije strane, prezirom, ljubomorom, profesionalnom solidarnošću, ljubavlju prema nekom, zavisti, ideološkim i religioznim razlozima.

Iskustvo kriminalističke prakse govori nam da se u postupku ispitivanja (saslušanja) svjedoka o nekoj krivičnoj stvari nailazi na tzv *očekivana ponašanja određenih kategorija svjedoka*. Tako npr nerijetko će prostitutka štititi svog makroa, jataka pa i klijenta koji je osumnjičen za neko krivično djelo, kriminalac vrlo rijetko odaje kriminalca bez nekog velikog interesa *i višeg cilja* itd...). Hans Gros kao utemeljivač moderne kriminalističke nauke, ustanovio je da kod lažnog svjedočenja, kriminalista treba da se uživi u iznesenu argumentaciju svjedoka.¹²

U okolnostima u kojima se provjeravanje alibija vrši korištenjem iskaza svjedoka, obaveza je svih nadležnih istražnih organa da sačine plan pristupa i kontakta sa svjedokom, da preciziraju "tipologiju svjedoka" te promptno reaguju prilikom uvezivanja dobijenog podatka sa ostalim relevantnim činjenicama.

Vrlo često u postupku dokazivanja nevinosti putem alibija, osumnjičeni nudi i pojedine *isprave* kojima pokušava nesumnjivo dokazati da je bio na nekom drugom mjestu u vrijeme izvršenja krivičnih djela. Ukoliko se dokazivanje relevantnih činjenica za utvrđivanje alibija vrši ispravama moraju se, prije svega, cijeliti sve osobenosti isprave koje se uopšte ocjenjuju kada je u pitanju dokazivanje ispravama. Ovdje prvenstveno

¹² V Vodinečić, Kriminalistička taktika, opšti deo, Beograd 1956

mislimo na provjeru njihove autentičnosti zbog mogućeg korištenja falsifikovanih isprava, a nakon toga i procjenjuje da li se i u kojoj mjeri, odnosno s kojim stepenom pouzdanosti konkretnom ispravom može utvrditi stvarno postojanje alibija. Isprave koje osumnjičeni nudi (bez razmišljanja i odmah) kao dokaz svog alibija, su vrlo često namjenski i vrlo pedantno pripremljene od strane izvršioca. Međutim isprave nisu jedino mjerilo i apsolutni dokaz alibija. Njihov sadržaj i ono što je bilo (nemoguće primijetiti) sastavni dio događanja vezanog za ponuđenu ispravu, vrlo često otkrivaju učinioca i obaraju njegov alibi (*npr boravak u određenom hotelu i neke pojedinosti vezane za sobu koje su morale biti primijećene itd...*). Dokazna vrijednost isprava može se potvrditi ili opovrgnuti i drugim dokaznim sredstvima što uostalom i jeste cilj cjelokupne istrage nekog krivičnog djela.

Ako su u pitanju *materijalni dokazi* kojima se utvrđuje alibi, njihova prethodna i opšta provjera je također potrebna s obzirom na njihovu autentičnost, kvalitet i podobnost za dokazivanje činjenica relevantnih za utvrđivanje alibija te opštu dokaznu vrijednost. U tom smislu treba pažljivo odabrati i fiksirati tragove, uočiti i obezbijediti predmete koji mogu biti od značaja za dokazivanje i utvrditi njihovu moguću vezu sa utvrđivanjem ili pobijanjem alibija. Tragovi i predmeti nađeni na licu mjesta, ili na drugom mjestu, a koji potiču od krivične stvari koju istražujemo i razjašnjavamo, moraju, svojom strukturom i značajem, biti podobni za utvrđivanje (potvrdu ili obaranje) alibija. Takve tragove možemo podijeliti na :

- *tragove / stvari koji su ostavljeni na licu mjesta (najčešće ih pronalazimo i fiksiramo još u fazi provođenja uviđaja)*
- *tragovi / stvari odnijeti sa lica mjesta (moguće je registrovati njihov nedostatak još u fazi uviđaja, a daljnjim postupkom i različitim personalnim dokazima "ući im u trag");*

Predmeti ostavljeni na mjestu izvršenja krivičnog djela, nerijetko su i namjerno podmetnuti (fingirani) od strane počinioca, čime se pokušavaju prikriti tragove i izbjeći odgovornost za to djelo. Tako se neka stvar namjerno ostavlja kako bi se algoritam istrage od samog početka usmjerio u pogrešnom pravcu. Zato je vrlo bitno naglasiti da se predmeti koji se, u toku uviđaja nađu na mjestu izvršenja krivičnog djela, posmatraju kao indicija kojoj treba podići vjerovatnoću uz pomoć drugih pravno relevantnih činjenica, a koje su u vezi sa tim djelom. Tragovi i predmeti također mogu da pomognu aproksimativnom utvrđivanju vremena izvršenja djela. U tom smislu treba posebno provjeriti one tragove kod kojih se, prema poznatim metodama, može utvrditi kada su nastali, osmotriti karakteristične predmete (*zaustavljen sat, još uvijek vruć čaj ili*

ručak na peći, izgorjelo jelo na štednjaku, namješten krevet za spavanje- nekorišten ili pogužvan, dnevna ili noćna odjeća na lešu, lešne promjene itd....). Prisustvo ili odsustvo stvari na određenom mjestu ili sa određenog mjesta također može da svjedoči o boravku osumnjičenog/okrivljenog na tom mjestu. Naravno posebnu pažnju bi trebalo obratiti da stvari nisu ranije ili kasnije donijete ili odnijete od strane osumnjičenog ili nekog drugog lica (saučesnika) koje pomaže u stvaranju lažnog alibija.

Osim neposrednog zaticanja na mjestu izvršenja djela, kao indicija može da se ispolji i prisutnost na mjestu događaja u vrijeme izvršenja djela (*tempore criminalis*), koja se ogleda u pronađenim tragovima ili predmetima, kao i u obavještenjima dobijenim od svjedoka-očevidaca ili oštećenih. Osnovni problem se prvo svodi na mogućnost povezivanja određenih tragova i predmeta sa konkretnim licima, a potom i utvrđivanje da su ti tragovi i predmeti ostavljeni na mjestu događaja baš u vrijeme izvršenja djela, a ne ranije ili kasnije. Potrebno je prilikom ovakvih zaključivanja ispoljiti izuzetno veliku opreznost, te nastojati da se pravilnom kriminalističkom obradom svih informacija stvori čvrst indicijalni lanac.¹³

Na kraju bi trebalo napomenuti da je u praksi vrlo teško utvrditi tzv. **NEGATIVNI ALIBI** kod koga je teret dokazivanja ne na prisustvu osumnjičenog na drugom mjestu, već samo to da nije bio na mjestu izvršenja krivičnog djela. Utvrđivanje i dokazivanje koje ide u ovom pravcu je dosta teže nego li u prethodnim slučajevima i iznijete tvrdnje su manje pouzdane u pogledu tačnosti. Ovakav alibi se obično dokazuje izjavama svjedoka kao i samog osumnjičenog, a dokazna vrijednost njihovih tvrdnji je relevantna čak i kad su istinite. Činjenica da potencijalni okrivljeni nije viđen na određenom mjestu ne znači da on na tom mjestu nije ni bio u kritično vrijeme. U principu radi se o pojavnom obliku alibija slabije dokazne snage sve dok se potpuno ne isključi mogućnost da je sumnjiva osoba ipak bila u to vrijeme na licu mjesta, tj. isključi *mogućnost tajnog boravka*. Prema mišljenju profesora V. Vodinelića ovakav alibi je uvijek indicija za tajni boravak na licu mjesta i za njega važi rimska sentenca: *MAGIS CREDITUR DUOBUS TESTIBUS AFFIRMANTIBUS QUAM MILLE NEGANTIBUS* (više se vjeruje dvojici potvrdnih svjedoka nego li hiljadi odričnih);

¹³ Tako npr. otisci osumnjičenog na staklu šaltera banke u kojoj je izvršeno razbojništvo, predstavljaju značajnu indiciju ali ne i neoborivu, ukoliko to lice, recimo, posjeduje tekući račun u toj banci i u njoj često podiže novac. Međutim otisci prstiju unutar sefa banke pa čak i sa druge strane šaltera, svakao bi mogli predstavljati neoboriv dokaz prisutnosti osumnjičenog na licu mjesta.

Provjeravanje alibija nesumnjivo bi trebalo svrstati u red hitnih kriminalističko-operativnih radnji i naravno, u toku krivične procedure, u istražne radnje hitnog karaktera. Iako ponekad izaziva sumnju i pozorenje ovaj personalni dokaz ostaje vrlo bitan u spektru potencijalnih dokaza u jednoj krivičnoj stvari.

Umjesto zaključka

Pozivanje na alibi je dio iskaza osumnjičenog/okrivljenog lica ili svjedoka da nije bilo na licu mjesta u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Vidjeli smo da se radi o tzv *poricanju optužbe* i zato ga ubrajamo u red najsloženijih pitanja u predkrivičnom i krivičnom postupku. Iskustvo ukazuje na činjenicu da osumnjičeni koji nema alibi ne indicira da je eventualni izvršilac krivičnog djela ili saučesnik u njemu. Ova činjenica se posmatra i tretira kao *indicija* koja treba uputiti organe gonjenja da istraju u istrazi i dokazivanju da je to lice eventualni izvršilac krivičnog djela. Operativno pravilo nam govori da nevin čovjek uvijek teže dokazuje svoj alibi, jer se u pravilu ne sjeća svih detalja za razliku od stvarnih izvršilaca koji su djelo učinili sa umišljajem. Utvrđivanje prisustva ili odsustva neke osobe sa mjesta izvršenja krivičnog djela ni u kom slučaju se ne postiže isključivo informativnim razgovorom. U toku procesa utvrđivanja alibija neophodno je sagledati, provjeriti i utvrditi cijeli sklop *krivičnog događaja* kao i njegove pojedine *aktivne segmente* i njihove veze sa posljedicama izvršenog krivičnog djela. Da bi se ovakva aktivnost uspješno provela neophodno je primijeniti i znanja nekih egzotnih nauka kao što su znanja iz: logike, psihologije, psihijatrije kao i niza tzv *forenzičnih nauka*. Prve u nizu pomenutih nauka neposredno doprinose razjašnjavanju tzv *prikrivenog čovjekovog ponašanja, svjesnih i podsvesnih impulsa i radnji koji usmjeravaju i podstiču na određeno ponašanje*. Već smo napomenuli da se prema savremenim kriminalističkim i forenzičnim teorijama smatra da *dolazi sumrak personalnih dokaza* pa se u ovom zaključku mora navesti i potreba svestranije primjene tzv forenzičkih nauka i nekih tehničkih disciplina čiji tehničko-tehnološki razvoj može odgovoriti izazovu današnjice. Prema ovoj tvrdnji, neophodno je upozoriti na više upornosti u pronalaženju tzv *mikrotragova*. Mjesto izvršenja, samo po sebi, *obiluje* mikrotragovima koji bi u krivičnom postupku imali veliki značaj za dokazivanje materijalne istine. Stiče se dojam da se u praksi OUP-va ispoljava nedostatak upornosti u pronalaženju ove vrste tragova što je, u najvećoj mjeri, rezultat nedostatka elementarnih tehničkih sprava (na nivoima kantona/županija) i pomagala za njihovo otkrivanje. Prisustvo ovih tragova na mjestu izvršenja krivičnog djela omogućilo bi bržu i efikasniju istragu i preciznije otkrivanje tzv *veze između izvršioca i samog mjesta krivičnog djela*. U potpunom istražnom postupku, ovakva

poboljšanja bi zasigurno ubrzala istragu te orijentisala rad kriminalista na veći spektar izvora informacija o krivičnom djelu i njegovom izvršiocu. Na kraju se možemo zapitati: zašto je potrebno izučavati alibi kao kriminalistički i krivičnoprocesni problem? Odgovor bi se mogao svesti na činjenicu da od provjere i dokazivanja alibija zavisi tok krivičnog postupka, razrješenje krivičnog djela, kao i pronalaženja samog izvršioca krivičnog djela. Alibi je egzatan susret kriminaliste sa nevinim čovjekom ili zločincem izražen kroz njihove navode da su pravedno ili nepravedno osumnjičeni. Upravo ova dilema treba da bude vodilja u traženju istine i glavni pokazatelj procesne važnosti ovog pojma.

Abstract

The topic of this article is the activity of agencies of internal affairs in pre-criminal process with a special emphasis on operational tactical significance of proper establishment and demonstration of alibi as in a system of evidence, very important personal proof. Reflections are directed mainly on the criminal law significance of alibi considering its meaning in operational tactical and criminal process, i.e. offered alibi as a proof or supposition of evidence. The issue of alibi is treated through a general-theoretical approach, certain theoretical dilemmas and attempts of precise definition of a given term as well as its practical approach in criminal and criminal law actions of prosecution agencies.

Literatura

- AČIMOVIĆ Psihologija zločina i suđenja, Savremena
MIHAJLO administracija, Beograd 1987.
- ALEKSIĆ ŽIVOJIN Kriminalistika, Informator Zagreb 1990.
- ALEKSIĆ ŽIVOJIN Leksikon kriminalistike, Beograd 1995
- BALEVIĆ Alibi u kriminalistici i krivičnom pravu, Beograd 1999.
- VUKOSLAV
- ĐORĐEVIĆ Alibi i njegovo provjeravanje, Zbornik Instituta za
ĐORĐE kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd 1994
- FITZGERALD Metodologija istraživanja u kriminalističkim naukama,
J., FOX S. Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo juni 2001.
- GRGUL JOZEF Kriminalistički i procesni problemi alibija, "IZBOR"
Zagreb, 4/77, str 368
- KRIVOKAPIĆ Kriminalistika taktika II, Policijska akademija
VLADIMIR Beograd, 1999.

- KRIVOKAPIĆ
 VLADIMIR
 LAKČEVIĆ DUŠAN
 LEE HANRY
 MARKOVIĆ
 TOMISLAV
 MATAKOVIĆ
 JOSIP
 MAVER DARKO
 MODLY DUŠKO
 MODLY DUŠKO
 MODLY DUŠKO
 PAVIŠIĆ
 BERISLAV
 PAVIŠIĆ
 BERISLAV
 RAMLJAK ALIJA
 SAFERSTEIN R.
 ŠAVER i VINBERG
 ŠKULIĆ MILAN
 VODINELIĆ
 VLADIMIR
- Kriminalistika taktika III, Policijska akademija Beograd, 1997.*
Alibi i rasvjetljavanje krivičnog djela, Bezbjednost 6/92 str 710-720
Materijalni tragovi, MUPRH, 1999.
Savremena tehnika istraživanja krivičnih djela (Kriminalistika), Narodne novine Zagreb 1977
Alibi i načelo skepse u praksi, "13 maj", 4/71, Beograd
Kriminalistični spoznavni proces, Ljubljana 1994.
Priručni kriminalistički leksikon, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo 1998.
Kriminalistički i procesni problemi alibija, Priručnik, RSUP SRH, Zagreb 1989.
Metodika uviđaja, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo 1997.
Kriminalistika, Pravni fakultet Rijeka, 1999.
Kriminalistika I-uvod, PF Rijeka, 1997.
Medicinska kriminalistika, fakultet kriminalističkih nauka sarajevo 1999.
Criminalistics-an Introduction to Forensic Science, 1998.
Kriminalistika, Beograd 1947
Uviđaj i kriminalističke verzije, Beograd 1998
Kriminalistika, otkrivanje i dokazivanje, IzdanjeFfakulteta za bezbjednost i društvenu samozaštitu, Skoplje 1985